
А. М. Наконечна, кандидат юридичних наук, молодший науковий співробітник Львівської лабораторії прав людини і громадянина НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрНУ

ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОВПЛИВУ ЛЮДСЬКИХ ПОТРЕБ (ІНТЕРЕСІВ) ТА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Анотація. У даній статті охарактеризовано стан та з'ясовано особливості вирішення проблеми взаємовпливу людських потреб, інтересів і правового регулювання. Виявлено специфіку правових потреб, здійснено їхню класифікацію, обґрунтовано зумовленість людським потребам й інтересам національної правотворчої, правозастосовної та правотлумачної діяльності, а також міжнародної правотворчості. З'ясовано основні форми впливу правового регулювання на стан задоволення людських потреб та інтересів, охарактеризовано методика виявлення рівня ефективності впливу правового регулювання на стан задоволення людських потреб та інтересів.

Ключові слова: правове регулювання, людські потреби і інтереси, інструментально-позначальна цінність права, орієнтаційний напрям, розподільчий і охоронний напрям.

Постановка проблеми. З погляду діалектики наші знання про правове регулювання (як і, зрештою, про право загалом) є не-

повними без з'ясування їх взаємовпливу з людськими потребами й інтересами. Відтак важливим є осмислення змісту таких явищ, як людські потреби, інтереси та правове регулювання у їх взаємовідношенні. Для виконання цього завдання слід проаналізувати основні наукові розробки стосовно потреб й інтересів людини у їх зв'язку з правовим регулюванням і обрати ті підходи та методи, що дадуть змогу досягнути визначеної мети.

Мета статті полягає у характеристиці впливу позитивного правового регулювання на стан задоволення людських потреб та інтересів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Внесок у розвиток наукової думки стосовно взаємовпливу потреб (інтересів) та правового регулювання зробили, зокрема: Й. В. Галтунг, С. Дністрянський, Р. фон Єрінг, Р. Паунд, Р. Гаврилюк, Д. Гудима, В. Косович, Ю. Лобода, О. Панкевич, Т. Пашук, П. Рабінович, М. Козюбра, Н. Крестовська, Б. Малишев, Л. Матвеева, Ю. Оборотов, С. Стеценко та ін. Об'єктами пов'язаними із проблематикою дослідження наукових інтересів українських учених були, перш за все, зв'язок правотворчої та правозастосовної діяльності із потребами й інтересами, а також забезпечення досягнення справедливого балансу різних видів людських інтересів. Однак низка питань, які стосуються відповідної проблематики, досі залишаються до кінця нез'ясованими. Йдеться, зокрема, про: зумовленість людськими потребами (інтересами) правотворчої та правозастосовної діяльності; специфіку власне правових потреб; особливості впливу різних елементів механізму правового регулювання на формування людських потреб (інтересів); залежність стану їхнього задоволення від якості правового регулювання та можливості підвищення його ефективності у цьому аспекті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загалом, природно було б припустити, що співвідношення між потребами та правом є суто одностороннім. Справді, право (включаючи, напевно, всі «правоявища») створене для того, щоб служити людині, задовольняти потреби її існування і розвитку. Однак більш прискіпливий аналіз доводить, що право чинить зворотний вплив на стан задоволення людських потреб та інтересів.

Зворотний вплив правового регулювання на стан задоволення потреб та інтересів здійснюється у двох формах: а) прямій, та б) опосередкованій.

Пряма форма такого впливу стосується власне правових потреб (інтересів). Вона полягає у тому, що за допомогою тих чи інших юридичних засобів такі потреби (інтереси) можуть бути задоволені повністю, частково або взагалі не можуть бути задоволені. Так, потреба значної частини громадян України у т. зв. безвізовому режимі з ЄС, а також потреби останнього, зокрема у відвідувачах із України, зумовили ухвалення Регламенту (ЄС) 2017/850 Європейського Парламенту та Ради від 17.05.2017 р., що вносить зміни до Регламенту (ЄС) № 539/2001 з переліком третіх країн, громадяни яких зобов'язані мати візи при перетині зовнішніх кордонів, а також країн, громадяни яких звільняються від дотримання цієї вимоги (Україна) [1]. Вказаний акт був необхідним і достатнім засобом для задоволення означеної правової потреби громадян України.

Опосередкована форма такого зворотного впливу стосується не правових (умовно кажучи, загальносоціальних) потреб (інтересів) та полягає, зазвичай, лише у сприянні (повному або частковому) задоволенню людських потреб (інтересів) за допомогою різноманітних юридичних засобів. Напр., зарахування наказом ректора абітурієнта до складу студентів вищого навчального закладу сприяє задоволенню потреби людини у здобутті вищої освіти. Проте зазначений правозастосовний акт сам по собі, безпосередньо ще не задовольняє вказаної потреби абітурієнта.

Опосередкований вплив правового регулювання на стан задоволення людських потреб та інтересів здійснюється за такими основними напрямками, як: 1) позначальний (опредметнюючий), 2) орієнтаційний, 3) інструментально-співвимірний, 4) розподільчий та 5) охоронний.

Перший напрям можна охарактеризувати як вплив на зміст потреби та інтересу, його формування та зміну. Справді, правові засоби мають здатність не тільки обслуговувати задоволення певної потреби, котра існує до і незалежно від них, але й також породжувати потребу саме у цих засобах. У психології цей на-

прям впливу називають опредметненням потреби. Потреба сама по собі, як внутрішня умова діяльності суб'єкта лише негативний стан, стан нужди, нестачі; свою позитивну характеристику вона отримує тільки внаслідок зустрічі з об'єктом («реалізатором») свого «опредметнення». Саме такий характер має потреба людини у правосудді, шлюбі, забезпеченні невтручання в її особисте та сімейне життя тощо. Якщо, наприклад, розглядати потребу людини у достатньому життєвому рівні, то вона може бути задоволена за наявності згідно зі ст. 48 Конституції України достатнього харчування, одягу, житла як об'єктів свого опредметнення.

Тут ідеться саме про те, що свого часу П. Рабінович обґрунтував як інструментально-позначальну цінність права. Вона «полягає у тому, що юридичні норми називають, позначають, вказують на явища (предмети, дії), які – з позиції держави – призначені задовольняти потреби тих чи інших суб'єктів і тому належать до цінностей. Саме ж право виступає тут цінністю тому, що задовольняє інформаційно-орієнтаційні потреби особи» [2, с. 15].

Позначальний (опредметнюючий або, інакше кажучи, індикативний) напрям впливу правового регулювання відіграє надзвичайно важливу роль, оскільки від нього залежить, чи може бути задоволена та чи інша потреба (інтерес).

Другим напрямом впливу правового регулювання є вплив на засоби задоволення потреби. Орієнтаційний напрям вказує людині, які засоби та в якій черговості їй слід використовувати для того, щоби задовольнити певну потребу (інтерес). Так, напр., законодавець пропонує перед поданням позову звернутись до засобів досудового врегулювання господарського спору (ст. 222 ГК) як більш ефективних, швидких і менш затратних. Крім того, в СК передбачено, що шлюб можна припинити внаслідок його розірвання декількома способами, зокрема: за спільною заявою подружжя, яке не має на своєму утриманні дітей, поданою до органу реєстрації актів цивільного стану, або за позовом одного із такого подружжя, поданим до суду (ст. 105, 106, 110 СК) [3]. І знову законодавець тут дає нібито натяк на те, що припинити шлюб краще у позасудовому порядку.

Прояви впливу правового регулювання на засоби задоволення потреб можна знайти і у міжнародно-правових актах. Так, у ч. 2 ст. 11 МПЕСКП для задоволення потреби у свободі від голоду передбачаються такі засоби, як: поліпшення методів виробництва; зберігання та розподіл продуктів харчування шляхом широкого використання технічних і наукових знань; поширення знань про принципи харчування та вдосконалення або реформи аграрних систем так, щоби досягти найбільш ефективного освоєння і використання природних ресурсів; забезпечення справедливого розподілу світових запасів продовольства відповідно до потреб і з урахуванням проблем країн, як імпортуючи, так і експортуючи продукти.

Орієнтаційний напрям забезпечує ефективність задоволення потреби, оскільки людина не використовуватиме хаотично засоби для такого задоволення, а виробить певну послідовність дій, виходячи із норм права.

Стосовно інструментально-співвимірного впливу правового регулювання на стан задоволення людських потреб та інтересів, то така форма впливу стає можливою завдяки тому, що П. Рабінович означив як інструментально-співвимірну цінність права. Відомо, що значущість вчинків, предметів, явищ не є однаковою для кожного суб'єкта, і що вона, крім того, змінюється у соціальному часі та соціальному просторі. Отже, як зазначав чеський філософ В. Брожек, «сама ціннісна предметність об'єктивно ієрархізована, і ця об'єктивна ієрархія є обов'язковою для відповідного способу існування суспільного суб'єкта» [цит. за: 2, с. 19]. Їй, на думку П. Рабіновича, має відповідати і суб'єктивна ієрархія цінностей. А у соціально неоднорідному суспільстві одним із способів формування останньої якраз і виступає право [2, с.19].

Інструментально-співвимірний напрям впливу правового регулювання забезпечує правильну розстановку пріоритетів у цінностях задля забезпечення потреб (інтересів), а також обов'язок відповідальності за порушення норм права. Цей напрям впливу зазвичай реалізується за посередництва таких техніко-юридичних засобів [2, с. 20–23]:

– розташування у нормативно-правових актах різної юридичної сили опису праворозподілюваних цінностей відповідно до їх порівняльної значущості. Тобто, суб'єктивна ієрархія нормативно-правових актів відображає, більш-менш точно, об'єктивну ієрархію цінностей. Через призму нормативно-правової ієрархії можна простежити зумовлену потребами й інтересами домінуючої частини населення ціннісну ієрархію, яку охороняє право. Так, у Конституції України, яка має найвищу юридичну силу в системі усіх нормативно-правових актів нашої держави, прямо зафіксовані найбільші, найважливіші соціальні цінності – людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека, – а права і свободи людини та їх гарантії визнані такими, що визначають зміст і спрямованість діяльності держави (ч. 1, 2 ст. 3);

– закріплення цінностей у нормах різної галузевої приналежності. Для

прикладу, охорона цивільним законодавством немайнових і майнових відносин, заснованих на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності учасників (ст. 1 ЦК), означає, що як ці відносини, так і принципи, на яких вони засновані, визнані особливою цінністю, що має значення для нормальної життєдіяльності нашого суспільства;

– розподіл, розміщення, детальний опис цінностей у різних підрозділах

одного закону нормативно-правового акта. Наприклад, у згаданому ЦК принципи (засади), на яких базується все цивільне законодавство України, визначені у Главі 1 «Цивільне законодавство України» Розділу I «Основні положення» Книги першої «Загальні положення», а в інших підрозділах деякі з них знаходять конкретизацію. Крім того, ці принципи розташовані у певному порядку, в певній послідовності (ст. 3 ЦК), що може засвідчувати внутрішню ієрархію цінностей, а саме:

1) неприпустимість свавільного втручання у сферу особистого життя людини (зміст принципу розкритий, зокрема, у приписах ст. 301 ЦК);

2) неприпустимість позбавлення права власності, крім випадків, встановлених Конституцією України та законом (прин-

цип корелює з приписами ч. 4 ст. 41 Конституції України та Глави 25 «Припинення права власності» Розділу I «Право власності» Книги третьої «Право власності та інші речові права» ЦК);

3) свобода договору (зміст принципу розкритий, зокрема, у ст. 627 ЦК); 4) свобода підприємницької діяльності, яка не заборонена законом (принцип корелює з приписами ч. 3 ст. 35, ст. 50, 84, 86, 320 та ін. ст. ЦК);

5) судовий захист цивільного права та інтересу (зміст принципу розкритий у приписах ст. 16 та ін. ст. ЦК);

б) справедливість, добросовісність та розумність (ці засади цивільного законодавства отримали розвиток у приписах ч. 5 ст. 12, ч. 5 ст. 13, абз.2 ч. 3 ст. 23 та ін. ст. ЦК);

– включення у нормативно-правовий акт вказівки на черговість чи перевагу у виборі тих або інших цінностей у відповідній ситуації, зокрема у разі їх конфлікту, зумовленого протиріччям, неспівпадінням потреб (а) індивідуальних, (б) індивідуальних, групових і загальносоціальних, (в) національних та міжнародних, (г) довготермінових і короткотермінових, (р) розумних і нерозумних тощо. У такій ситуації правотворчий орган вимушено віддає перевагу визначеним інтересам і цінностям або навіть захищає одні інтереси та цінності на шкоду іншим. Для цього він встановлює у законодавстві критерії пріоритетності потреб і підвищення адекватності їх усвідомлення. Напр., ст. 112 ЦК встановлює черговість задоволення вимог кредиторів у разі ліквідації платоспроможної юридичної особи, а ст. 64 Кодексу України з процедур банкрутства [4] визначає черговість задоволення вимог кредиторів за рахунок коштів, одержаних від продажу майна банкрута. У КЗпП регламентовані критерії, за якими визначається: а) хто має переважне право на залишення на роботі при вивільненні працівників у зв'язку зі змінами в організації виробництва і права (ст. 42); б) хто має переважне право на укладення трудового договору у разі поворотного прийняття на роботу (ст. 421). Крім того, певні види переважних прав, які мають або можуть мати ті чи інші суб'єкти, визначені і у ЦК (ч. 2 ст. 139, ч. 3 ст. 156, абз.2 ч. 3 ст. 166, ч. 1 ст. 362, ч. 2 ст. 411, ч. 3, 4 ст. 588, ч. 2 ст. 5978, абз.2 ч. 2 ст. 620, ст. 777, ст. 822, ч. 3 ст. 1156, ст. 1279);

– законодавче закріплення заборони, безумовної неприпустимості зазіхання на певні цінності, які у цій системі суспільних відносин визнаються абсолютними. Інші ж блага, яким, на думку законодавця, у певних ситуаціях, зокрема при захисті цінностей абсолютних, може бути завдана шкода, є порівняно з першими цінностями відносними.

Так, Конституція України засвідчила абсолютну цінність, зокрема, потреби людини у повазі до її гідності, встановивши повну заборону катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання (ч. 2 ст. 28), а також потреби у вільному виборі громадських об'єднань для вступу до них, заборонивши примус до такого вступу та можливість обмежень у правах за належність або неналежність до політичних партій або громадських організацій (ч. 4 ст. 36). Крім того, в Основному Законі передбачені і ті потреби, які мають відносну цінність, оскільки їхнє задоволення за певних умов може бути обмежене, як-от: у разі несвавільного позбавлення життя може бути обмежена потреба у житті (ч. 2 ст. 27); за наявності вмотивованого рішення суду, передбачених законом підстав і з дотриманням визначеного ним порядку може бути обмежена потреба у свободі й особистій недоторканності (ч. 2 ст. 29), обмеження потреби у володінні майном можливе шляхом правомірного позбавлення права власності (ч. 4 ст. 41) тощо;

– встановлення у законодавстві різноманітних за видом і розміром заохочень відповідно до рівня цінності дій суб'єкта. У трудових правовідносинах заохочення працівників за сумлінну працю є одним із засобів забезпечення трудової дисципліни (ч. 1 ст. 140 КЗпП). Питання визначення видів заохочень за успіхи в роботі працівників законодавство делегувало роботодавцеві, який у правилах внутрішнього трудового розпорядку може визначити будь-які заохочення (ст. 143 КЗпП). А за особливі трудові заслуги працівників може представити їх, зокрема, до нагородження орденами, медалями, почесними грамотами, нагрудними значками і до присвоєння почесних звань і звання кращого працівника за відповідною професією (ст. 146 КЗпП). Види вищих форм відзначення громадян за заслуги перед Укра-

їною та підстави для нагородження визначені, зокрема, у Законі України «Про державні нагороди України» (ст. 3, 6–12) [5].

У сфері кримінального права законодавець заохотив особу, яка розпочала готування до кримінального правопорушення чи розпочала замах на кримінальне правопорушення, якщо вона усвідомлює можливість доведення цього порушення до кінця, добровільно відмовитися від такого доведення. Для цього парламент встановив, що ця особа підлягатиме кримінальній відповідальності тільки тоді, якщо фактично вчинене нею діяння містить склад іншого кримінального правопорушення (ст. 17 КК). Крім того, законодавець заохотив дійове каяття особи, яка вперше вчинила кримінальний проступок або необережний нетяжкий злочин (крім корупційних кримінальних правопорушень), гарантувавши звільнення від кримінальної відповідальності, якщо така особа після вчинення кримінального правопорушення щиро покаялася, активно сприяла розкриттю цього порушення і повністю відшкодувала завдані нею збитки або усунула заподіяну шкоду (ст. 45);

– законодавче ранжування видів та розмірів санкцій за правопорушення залежно від ступеня цінності об'єкта посягання. Чим цінніший об'єкт, який пошкоджується, руйнується внаслідок неправомірного вчинку, тим суворішою мала би бути санкція за посягання на нього. Тому ієрархія санкцій, якщо вона правильна, обґрунтована, будучи прямо пропорційною ступеню корисності правоохоронюваних цінностей, виступає своєрідним відображенням їх власної ієрархії. Окрім ранжування, офіційне градуювання заходів юридичної відповідальності за ступенем їх тяжкості характеризує порівняльну значущість тих цінностей, яких держава позбавляє правопорушника залежно від тяжкості правопорушення.

Така градація заходів юридичної відповідальності продемонстрована, зокрема, у ч. 1 ст. 24 КпАП, де визначені види адміністративних стягнень: від попередження – до адміністративного арешту й арешту з утриманням на гауптвахті. Як приклад ранжування адміністративних стягнень залежно від цінності об'єктів посягання розглянемо ст. 47 («Порушення права державної власності на надра»), ст. 52 («Псування і забруднення

сільськогосподарських та інших земель») і ст. 17210 («Відмова від виконання законних вимог командира (начальника)») КпАП:

– за самовільне користування надрами, укладення угод, які в прямій чи

прихованій формі порушують право власності на надра, передбачено накладення штрафу на громадян у розмірі від 10 до 30 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а на посадових осіб – від 30 до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ст. 47 КпАП);

– за псування сільськогосподарських та інших земель, забруднення їх хімічними і радіоактивними речовинами, нафтою та нафтопродуктами, неочищеними стічними водами, виробничими та іншими відходами, а так само за невжиття заходів з боротьби із бур'янами передбачено накладення штрафу на громадян від 20 до 80 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а на посадових осіб, громадян-суб'єктів підприємницької діяльності – від 50 до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ст. 52 КпАП);

– за відмову від виконання законних вимог командира (начальника) передбачено накладення штрафу від 70 до 145 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешт з утриманням на гауптвахті на строк до 7 діб.

Як бачимо, за вчинення останнього правопорушення можливе навіть обмеження фізичної свободи людини у формі, що є найтяжчим видом адміністративного стягнення згідно з ч. 1 ст. 24 КпАП. Отже, встановлений законодавством порядок несення або проходження в Україні військової служби, який забезпечує, зокрема, необхідні відносини підлеглості та є об'єктом посягання за ст. 17210, має з погляду законодавця більшу цінність, ніж суспільні відносини у сфері охорони надр та у сфері раціонального землекористування й охорони земель, що є об'єктами правопорушень, передбачених у ст. 47 і ст. 52 відповідно.

Четвертим напрямом впливу правового регулювання на потреби (інтереси) є напрям розподільчий. У соціально неоднорідному суспільстві право виступає передусім як засіб розподілу, надання основних соціальних благ. Тобто воно є начебто їхнім

формальним джерелом, і стає, так би мовити, «співучасником» задоволення найважливіших потреб суб'єктів, співорганізатором їхнього життєзабезпечення.

Рівень інструментально-розподільчої цінності права, за твердженнями П. Рабіновича, зумовлюється двома чинниками: по-перше, змістом й обсягом потреб (інтересів) суб'єкта; по-друге, конкретними видами та обсягами тих благ, котрі саме через право надаються у розпорядження суб'єкта для задоволення його потреб (інтересів). Тому встановити цінність права у зазначеному аспекті, а також визначити його місце у загальній системі соціальних засобів задоволення потреб й інтересів відповідного суб'єкта можливо, як писав науковець, лише виходячи з того, яку ж частину потреб (інтересів) можна задовольнити тими благами, які забезпечує саме право.

Операціональними показниками, що дозволяють виміряти рівень означеної цінності права, отримати її кількісну характеристику, можуть бути, зокрема, такі індикатори:

– питома вага тих потреб (інтересів), які можна задовольнити тільки за

посередництва права, у складі всіх потреб й інтересів суб'єкта;

– порівняльна значущість для життєдіяльності суб'єкта тих потреб (інтересів), які поза правом не можуть бути задоволені, і тих, які задовольняються поза ним;

– ступінь задоволення потреб (інтересів), які опосередковуються правом [6, с. 11].

Такі індикатори є позаюрідичними, загальносоціальними, хоча їх відбір проходить на тлі права, начебто за його участю. Кількісне значення таких показників може змінюватись передусім внаслідок загальносоціальних змін через:

- 1) виникнення нових потреб (тобто потреб у нових благах);
- 2) розширення чи звуження сфери прояву вже існуючих потреб (тобто збільшення чи зменшення кола суб'єктів, які мають такі потреби);
- 3) кількісну зміну самої потреби (її збільшення чи зменшення);
- 4) актуалізацію відповідної потреби, тобто посилення її нагальності у життєдіяльності суб'єктів та відображення цієї обставини в ієрархії усвідомлених установок суб'єктів.

Будь-які зміни означених показників, які можуть бути зумовлені вказаними причинами, відобразатимуть зміни цінності права в її інструментально-розподільчому аспекті. Тобто така цінність буде похідною від означених змін, оскільки позитивне право безпосередньо не виробляє матеріальні та духовні блага, а тому й не «відповідає» за їхні види та обсяг [6, с. 12].

Прикладом виявлення розподільчого напрямку впливу правового регулювання на задоволення матеріальних потреб відповідних суб'єктів можуть бути приписи ст. 70 і 71 СК, які визначають загальний порядок розподілу майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, з метою задоволення потреб кожного з них у самостійному володінні відповідним майном і забезпеченні належних умов життя. Так, ч. 1 ст. 70 СК передбачає, що у разі поділу майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, частки майна дружини та чоловіка є рівними, якщо інше не визначено домовленістю між ними або шлюбним договором. Якщо вони не домовилися про порядок поділу майна, спір може бути вирішений судом. При цьому суд бере до уваги інтереси дружини, чоловіка, дітей та інші обставини, що мають істотне значення (абз. 2 ч. 1 ст. 71) і може відступити від засади рівності часток подружжя за обставин, що мають істотне значення, зокрема якщо один із них не дбав про матеріальне забезпечення сім'ї, ухилявся від участі в утриманні дитини (дітей), приховав, знищив чи пошкодив спільне майно, витрачав його на шкоду інтересам сім'ї (ч. 2 ст. 70). Крім того, закон чітко визначає, що неподільні речі присуджуються одному з подружжя, якщо інше не визначено домовленістю між ними (ч. 2 ст. 71), а речі для професійних занять присуджуються тому з подружжя, хто використовував їх у своїй професійній діяльності з урахуванням вартості цих речей при присудженні іншого майна другому з подружжя (ч. 3 ст. 71).

Застосування цих та інших приписів щодо поділу майна, яке є об'єктом

права спільної сумісної власності подружжя, дозволяє забезпечити задоволення відповідних майнових потреб членів подружжя-співвласників, виходячи з їх конкретних життєвих

ситуацій, попередньої поведінки у сім'ї, ставлення у минулому до майна, що підлягає поділу, видів такого майна тощо. Тобто через розподільчий напрям впливу правове регулювання забезпечує розподіл благ відповідно до потреб (інтересів), задовольняючи таким чином останні. Однак слід пам'ятати, що внаслідок наведених вище загальносоціальних змін право не в змозі задовольнити усі потреби (інтереси) через нестачу, а то і відсутність відповідних благ.

Останнім – п'ятим – напрямом опосередкованого впливу правового регулювання на потреби й інтереси є охоронний. Він полягає у тому, що право регламентує дії з охорони, захисту певних благ (цінностей), а у разі їхнього пошкодження, знищення встановлює порядок їх відновлення. У цьому знаходить вияв інструментально-охоронна (захисна) цінність права [6, с. 16]. Наприклад, для захисту потреби людини у володінні майном, що було пошкоджене іншою особою, ЦК надає можливість звернутися до суду за правилами цивільного судочинства з позовом про відшкодування такої шкоди (п. 8 ч. 2 ст. 16, ст. 22 ЦК).

Наведений напрям впливу правового регулювання є ключовим, адже без охорони та захисту цінностей право не зможе забезпечити задоволення потреб й інтересів. Зауважимо, що воно по-різному регламентує процедури відновлення відповідних цінностей залежно від їхнього виду. Це також засвідчує нерівнозначність цих цінностей. Так, ст. 430 ЦПК дозволяє суду допустити негайне виконання його рішень у певних категоріях справ, зокрема з метою кращого задоволення потреб осіб, яким необхідні аліменти, заробітна плата, відшкодування шкоди, заподіяної каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю людини, поновлення на роботі тощо. Натомість у тих випадках, які у зазначеній статті не перелічені, діє загальний порядок виконання судового рішення після набрання ним законної сили (ст. 273, 289 ЦПК).

Рівень реалізації правовим регулюванням охарактеризованих напрямів опосередкованого впливу залежить від низки обставин. Серед них вирішальну роль відіграє його соціальна сутність: саме зацікавленість домінуючої частини суспільства, чию волю зазвичай виражає таке регулювання (а іноді й зацікав-

леність усього суспільства), у відповідних цінностях зумовлює те, яким чином держава застосовує позитивне право як інструмент, засіб розподілу та захисту цих цінностей. Доволі вагомою є роль правового регулювання й у вирішенні загальносоціальних завдань, щоправда і вона здійснюється ним також під контролем інтересів домінуючої частини суспільства – виконується у тому обсязі і в тій формі, які ними коригуються.

З огляду на зазначені вище форми (пряму й опосередковану) зворотного впливу позитивно-правового регулювання на стан задоволення потреб та інтересів таке регулювання виступає дуже важливою інструментальною цінністю у задоволенні потреб (інтересів) чи то окремої людини, чи то певної соціальної групи, чи то всіх учасників суспільного життя або соціуму загалом. Якість здійснення цим регулюванням розглянутих форм зворотного впливу значно залежить, по-перше, від повноти і точності пізнання потреб (інтересів) особи, домінуючої частини суспільства й інших суб'єктів, та, врешті-решт, всього суспільства, а, по-друге, від ролі права у задоволенні тих потреб й інтересів, яким держава надає юридичного значення.

Висновки. Підсумовуючи викладене у статті, зробимо такі стислі висновки. Правове регулювання може як посилювати конфронтацію всередині суспільства, коли юридичні засоби не дозволяють максимально повно задовольнити потреби й інтереси людей, так і послаблювати означену конфронтацію, зокрема через якомога повніше задоволення таких потреб й інтересів.

За потребової інтерпретації процес правоутворення охоплює дію рушійних сил, з-поміж яких ключовими є саме людські потреби й інтереси, тоді як правотворчість є різновидом власне юридичної діяльності, під час якої означені рушійні сили отримують нормативну форму вираження.

На основі емпірико-юридичного матеріалу досліджено, якою мірою український законодавець усвідомлює і демонструє залежність змісту законодавства від різноманітних людських потреб й інтересів, тобто, так би мовити, потребу спрямованість законодавства України. Так, за допомогою методу кількісного аналізу досліджено деякі акти чинного законодавства Укра-

їни з метою встановлення того, наскільки ці акти зважають на потреби й інтереси індивідів, соціальних груп та суспільства у різних сферах життя, декларуючи відповідну спрямованість.

Відомо, що другою основною стадією правового регулювання є діяльність компетентних суб'єктів із застосування юридичних норм (правозастосування). Така діяльність та її результати (правозастосовні акти) зазвичай здатні безпосередньо впливати на стан задоволення певних потреб (інтересів) їхніх адресатів, а іноді також й інших суб'єктів. Тому частота згадування потреб (інтересів) у правозастосовних актах набуває певного практичного значення. При цьому на особливу увагу заслуговує судове правозастосування, яке є одним із найважливіших різновидів правозастосовної діяльності.

Задоволення людських потреб (інтересів) і правове регулювання перебувають у складному діалектичному співвідношенні. Всі «правоявища» породжені, так чи інакше, потребами й інтересами існування та розвитку людини. Однак правове регулювання також здійснює на стан задоволення людських потреб (інтересів) зворотний вплив у двох формах: прямій і опосередкованій.

Список використаних джерел :

1. Regulation (EU) 2017/850 of the European Parliament and of the Council of 17 May 2017 amending Regulation (EC) No 539/2001 listing the third countries whose nationals must be in possession of visas when crossing the external borders and those whose nationals are exempt from that requirement (Ukraine) URL: <http://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32017R0850&from=EN>.
2. Рабінович П. М. Соціалістичне право як цінність. Одеса: Юрид. літ. 2006. 167 с.
3. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III (з подальшими змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.
4. Кодекс України з процедур банкрутства від 18.10.2018 р. № 2597-VIII (з подальшими змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19>.
5. Про державні нагороди України. Закон України від 16.03.2000 р. № 1549-III (з подальшими змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1549-14>.

6. Рабінович П. Інструментальна цінність об'єктивного юридичного права. Вісник Академії правових наук України. 2005. № 3 (42). С. 8–20.
7. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV (з подальшими змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
8. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X (статті 213–330 з подальшими змінами). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

References :

1. Regulation (EU) 2017/850 of the European Parliament and of the Council of 17 May 2017 amending Regulation (EC) No 539/2001 listing the third countries whose nationals must be in possession of visas when crossing the external borders and those whose nationals are exempt from that requirement (Ukraine) URL: <http://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32017R0850&from=EN>.
2. Rabinovych P. M.(2006). Sotsialistychne pravo yak tsinnist. Odesa: Yuryd. lit.
3. Simeyniy kodeks Ukrainy vid 10.01.2002 r. № 2947-III (z podalshymy zminamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.
4. Kodeks Ukrainy z protsedur bankruststva vid 18.10.2018 r. № 2597-VIII (z podalshymy zminamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19>.
5. Pro derzhavni nahorody Ukrainy. Zakon Ukrainy vid 16.03.2000 r. № 1549-III (z podalshymy zminamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1549-14>.
6. Rabinovych P. (2005). Instrumentalna tsinnist ob'iektyvnoho yurydychnoho prava. *Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy*. № 3 (42). pp. 8–20.
7. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy vid 16.01.2003 r. № 435-IV (z podalshymy zminamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
8. Kodeks Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia vid 07.12.1984 r. № 8073-X (statti 213–330 z podalshymy zminamy). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

Nakonechna A. M.

Theoretical and applied aspects of the interaction between human needs (interests) and legal regulation

Abstract. The article delves into the characterization and elucidation of the intricate interplay between human needs, interests, and legal regulation. It underscores the unique nature of legal needs and meticulously elaborates on their classification. The research posits that national legislative, law

enforcement, and interpretative activities, as well as international law-making, are essentially shaped by human needs and interests. This perspective offers a nuanced understanding of the law's instrumental and indicative value, providing a comprehensive lens to comprehend its guiding, distributive, and protective directions.

The study sheds light on the primary forms through which legal regulations influence the satisfaction of human needs and interests. Furthermore, it introduces a methodical approach to discern the efficacy level of legal regulations in catering to human needs and interests. By adopting this multifaceted approach, the research aims to bridge the theoretical gaps between the dynamics of human needs, interests, and the mechanisms of legal regulation.

In a rapidly changing global landscape, understanding this symbiotic relationship is pivotal. Legal regulations, which are historically seen as tools to govern societies, have profound implications for the well-being and aspirations of individuals. Hence, the research's emphasis on human-centric perspectives in the realm of legal studies can provide policymakers, academicians, and legal practitioners with insights that are both timely and relevant.

The implications of these findings extend far beyond theoretical discourse. In contemporary society, where dynamic changes are being witnessed at unprecedented scales, the intertwining of human needs, interests, and legal regulations becomes especially pertinent. The effective and judicious application of legal regulations can significantly enhance societal harmony, promote equitable development, and foster a sense of collective responsibility. Conversely, the lack of attunement between legal structures and the evolving needs and interests of the populace can lead to disparities, discontent, and potential socio-political upheavals. This research, therefore, underscores the importance of continual introspection and adaptive evolution in the realm of legal studies and practices. It advocates for a holistic approach, one that is deeply rooted in the ethos of human-centric legal design, ensuring that regulations not only govern but also empower and uplift.

Keywords: *Legal regulation, human needs and interests, instrumental-indicative value of law, guiding direction, distributive direction, protective direction.*